

**EL CARDENAL VIDAL I BARRAQUER
I LA «QÜESTIÓ CATALANA»
DURANT LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA
(1923-1930).
REFLEXIONS DES DE LA HISTORIOGRAFIA
I DES DE LA PASTORAL SETANTA ANYS
DESPRÉS DE LA SEVA MORT***

Ramon CORTS I BLAI

Original rebut: 25/09/2014
Data d'acceptació: 22/10/2014

Adreça: Biblioteca Balmes
C/ Duran i Bas, 9
08002 BARCELONA
E-mail: biblioteca@balmesiana.org

Resum

Estudi sobre el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer i la dictadura de Primo de Rivera realitzat a partir de l'Arxiu Secret Vaticà i de l'Arxiu de la Secretaria d'Estat. Una part de la documentació emprada és inèdita. L'estudi és dividit en parts: I. La dictadura de Primo de Rivera i el cardenal Vidal i Barraquer: una relació que va des de l'acceptació inicial de la dictadura fins al progressiu allunyament de Vidal, per les pretensions del general des de la seva política regalista: la utilització de l'Església per a reprimir el català en la seva vida més íntima i per voler utilitzar la mateixa Església per als seus fins d'ordre polític. II. El cardenal Vidal i Barraquer i la qüestió catalana. El catalanisme de Vidal i Barraquer és un «catalanisme pastoral». En l'aspecte polític: indiferència davant dels règims polítics i autonomia administrativa de Catalunya dins d'Espanya. III. Tedeschini i el catalanisme de Vidal i Barraquer: el nunci tenia el cardenal per un catalanista polític, més tost radical; ell, en canvi, es deixà influir per les

* Conferència, corregida i anotada, pronunciada per l'autor, el dimecres 4 de desembre de 2013, en el marc de l'activitat IV Hora promoguda per la Facultat de Teologia de Catalunya, amb la presència del degà-president, doctor Armand Puig, i del vicedegà, Joan Planellas, d'altres professors i de l'alumnat.

pressions del govern d'«españolizar Catalunya» i fou potser el responsable més important de la repressió de la pastoral en català sortida de la cúria romana entre 1928-1929.

Paraules clau: Vidal i Barraquer, «qüestió catalana», Primo de Rivera, catalanisme, Tedeschini.

Abstract

This is a study of Cardinal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer and of the dictatorship of Primo de Rivera, using the Vatican Secret Archives and the Archives of the Secretary of State. Part of this documentation is unpublished. The study is divided into several parts: I. The dictatorship of Primo de Rivera and Cardinal Vidal i Barraquer: a relationship that went from an initial acceptance of the dictatorship to Vidal's gradual distancing of himself from it on account of the general's claims made on the basis on his regalist policies: the use of the Church to suppress Catalan in its most intimate life and his desire to use the Church for his own political aims. II. Cardinal Vidal i Barraquer and the Catalan question. The Catalanism of Vidal i Barraquer is a 'pastoral Catalanism'. The political aspect: the indifference of the political regimes and the administrative autonomy of Catalonia in Spain. III. Tedeschini and the Catalanism of Vidal i Barraquer: the nuncio believed the cardinal to be a political Catalanist, even a radical one; for his part, on the other hand, he let himself be influenced by the pressure of the government to 'Hispanify Catalonia' and was perhaps the person chiefly responsible for the repression of pastoral care in Catalan, a repression that emanated from the Roman Curia between 1928 and 1929.

Keywords: Vidal i Barraquer, the 'Catalan question', Primo de Rivera, Catalanism, Tedeschini.

Ens proposem de tractar en aquest escrit sobre el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer i la dictadura de Primo de Rivera fixant-nos en allò que tant el govern, com la Santa Seu, anomenaven la «qüestió catalana». Les fonts per dur a terme aquest propòsit han estat principalment els fons de la Nunciatura de Madrid de l'Arxiu Secret Vaticà i de la Secretaria d'Estat, de l'Arxiu Romà de la Companyia de Jesús i de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, principalment.¹ Alguns dels continguts que de seguida exposarem seran desconeguts o, almenys, poc coneguts.

Començarem aclarint breument què vol dir la «qüestió catalana». Aquest és el terme que tant des de l'Estat com des de la Santa Seu era emprat en el camp polític per referir-se a les reivindicacions de Catalunya en l'ordre polític i econòmic i, també, a les dels seus drets sobre la seva llengua i la seva cultu-

1. Les sigles que utilitzarem són: ARXIUS ACEC, *Archivio della Congregazione per l'Educazione Cattolica, Fondo Seminari, Spagna, 1929*; ARSI, *Archivum Romanum Societatis Iesu*, Roma; ASV, *Archivum Secretum Vaticanum*, fons Arch. Nunz. Madrid, fons de la Nunciatura de Madrid; AA.EE.SS. *Affari Ecclesiastici Straordinarii*. Fons de la *Segreteria di Stato*, Vaticà; AHAT, *Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, fons Francesc d'A. Vidal i Barraquer. Altres sigles: *AnalTar*, *Analecta Sacra Tarreconensia*, Barcelona.

ra. Podia conglobar des d'actituds culturals, passant per les autonomistes i fins a les clarament independentistes. El Directori, respecte a la qüestió catalana, no feia cap matís. I és que Primo de Rivera el que pretenia, segons les seves pròpies paraules, era «espanyolitzar Catalunya» comptant per a això amb el concurs de l'Església.²

1. LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA I EL CARDENAL VIDAL I BARRAQUER

Passem a veure què esperava la dictadura respecte del cardenal Vidal i Barraquer.³ Comencem per recordar que el nostre cardenal adoptà una posició positiva davant del cop d'Estat de Primo de Rivera,⁴ puix que la dictadura suposava la fi a un període de desordres al carrer.⁵ Prometia a més el reconei-

2. Així ho deia, l'expressió d'«espanyolitzar Catalunya», el mateix Primo de Rivera i ho recollia també la Santa Seu. «Promemòria de la Congregació d'Affers Eclesiàstics Extraordinaris». 1930: AA.EE.SS., *Spagna*, 1928-1931, pos. 589, fasc. 19, f. 27v.
3. Francesc Vidal i Barraquer (Cambrils, Baix Camp, 1868 – Friburg, Suïssa, 1943), cardenal, cursà la carrera de dret a Barcelona, fou ordenat prevere en 1899, en 1914 era bisbe administrador apostòlic de Solsona, arquebisbe de Tarragona en 1919 i creat cardenal en 1921. Treballà molt pel redreçament religiós de Catalunya i per la llibertat de l'Església i de la llengua catalana, particularment sota la dictadura de Primo de Rivera. En proclamar-se la segona República, mantingué un capteniment de moderació i de respecte envers les noves autoritats, que palesà encara més quan fou president de la conferència de metropolitans d'Espanya. En esclatar la guerra civil, hagué de sortir d'Espanya. El nou règim polític no permeté mai el seu retorn a Tarragona, però la Santa Seu el mantingué sempre com a pastor d'aquesta arxidiòcesi, que governà des de fora. RAMON MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat 1976.
4. Miguel Primo de Rivera y Orbaneja (Cadis 1870 – París 1930), militar i polític, segon marquès d'Estella, en 1922 fou nomenat capità general de Catalunya, en 1923 prengué la direcció del Directori militar que acabaven de constituir diversos militars, en un cop d'Estat, el 15 de setembre. Dimitií el 26 de gener de 1930. En un principi, per mor de les promeses d'un cert regionalisme fetes per Primo de Rivera, els sectors conservadors de Catalunya, especialment la Lliga Catalana, acceptaren el cop d'Estat. La supressió de la Mancomunitat de Catalunya i altres mesures anticatalanistes provocaren la ruptura amb el dictador a principis de gener de 1924. Per a aquest període, ens remetem a Josep Maria ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat 1992.
5. Francesc d'A. VIDAL I BARRAQUER, *Circular del 25 del septiembre de 1923: Boletín Oficial del Arzobispado de Tarragona* 38 (1923) 312-314. Es troba també en l'ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Adnectenda fasciculo Episcopi V*. Els bisbes de Catalunya, dels quals el cardenal era el metropolità, escriviren, sota la seva presidència, *Carta pastoral col·lectiva dels prelats de Catalunya, 7 de març de 1924: Boletín Oficial Eclesiástico del Arzobispado de Tarragona* 38 (1924) 501-515. La versió catalana, Íbid., 518-531. Un exemplar és conservat en ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Adnectenda fasciculo Episcopi V*. I encara hi ha la pastoral del mateix cardenal, *Pastoral del 19 de enero de*

xement de la llengua i de la cultura catalanes, així com una certa descentralització.⁶ Després, de tot això no en féu cap cas. El desengany fou enorme. També per al cardenal, el qual, en adonar-se sobretot de la política religiosa del dictador, se'n distancià. L'ur comuna manca de sintonia la podem observar en la carta que adreçà Primo a Vidal ja en 1925:

No escapa a V. E. que en Cataluña se ha venido haciendo hasta hace dos o tres años descaradamente, y ahora de un modo solapado, una campaña tenaz y perversa contra la unidad de la Patria y contra el poder público, campaña que nada valdría si los hombres de cultura y prestigio [como los] de V. E. se situaran francamente en posición que la combatieran.⁷

Primo de Rivera, doncs, pretenia que Vidal i Barraquer fos un auxiliar de la seva política de fomentar el patriotisme espanyol escombrant-ne d'altres.

Roma mantingué una relació ambigua, almenys al principi, amb el canvi de règim; després fou bel·ligerant davant de la Qüestió catalana. Així, el marquès de Magaz, ambaixador d'Espanya prop de la santa Seu, explicava en 1928 al general Emilio Barrera, capità general de Catalunya, que: «En Roma creo que estamos en un momento favorable para tratar del problema [català] que tanto nos preocupa. Aquí [Roma] han visto de cerca los peligros de ciertos nacionalismos exaltados.»⁸ Tot el que era català manifestat públicament era, per al Directori, exaltació nacionalista.

La política centralista i regalista que empenia Primo de Rivera l'explica ell mateix en 1926, amb les seves pròpies paraules: «Atravesando Cataluña un período de saneamiento y extirpación de malas doctrinas antipatrióticas, el

1925: *BOAT* 39 (1925) 102-103. En tots aquest escrits s'hi demana submissió al nou règim, si bé l'arquebisbe amb matisos seguint el mestratge del doctor Torras i Bages i, com els prelats catalans, el de Lleó XIII en l'encíclica *Inter gravissimas*, que postula per als catòlics francesos la tesi de la submissió als règims polítics constituïts. Vegeu què diu citant Torras i Bages: «El supremo interés del pueblo está en evitar la tiranía, impidiendo que el Estado se constituya director espiritual y maestro de los ciudadanos». Pel seu compte, continuava així: «Ni laicismo, ni clericalismo. No queremos que el Estado invada la jurisdicción de la Iglesia, ni ésta la de aquél.». Finalment, exhortava els seus diocesans a la «pietat patriòtica», que l'arquebisbe identificava tothora amb Espanya.

6. Vegeu per exemple Shlomo BEN-AMI, *El cirujano de hierro. La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Madrid 2012, 186-187.
7. Carta del president del Directori, Primo de Rivera, al cardenal Vidal i Barraquer. Madrid, 10 de desembre de 1925 (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, Episcopi et clero, Cardenal Vidal III*.
8. Carta del marquès de Magaz al general Barrera. (Roma) 20 de març de 1928. Hilari RAGUER, «La política anticatalanista de Primo de Rivera segons una correspondència íntima», *AnalTar* 84 (2011) 770.

solo hecho de que se atribuya por un gran sector al Rdo. Prelado [Vidal i Barraquer] el carácter de obstáculo en esta labor quebranta su autoridad y le resta amor y confianza, que no conviene.»⁹

En conseqüència, el dictador volia que el cardenal deixés Tarragona. Així, Primo de Rivera i el general Barrera pretengueren de traslladar-lo a altres seus d'Espanya, primer a Saragossa i Granada (1924), finalment a Burgos (1926) i dos anys més tard parlaven fins de fer-lo anar a Roma i a Brussel·les (1928). Abans de la dictadura, qui era el bisbe administrador apostòlic de Solsona havia ja rebut les ofertes de Cadis, en 1917,¹⁰ i de la primada d'Espanya, Toledo en 1922.¹¹

En 1924, el capità general de Catalunya, Emilio Barrera,¹² comunicà al purpurat, que «Primo de Rivera consciente de que desea, de acuerdo con el Vaticano, emprender una actuación un poco enérgica con el clero que no encuentra, no secunda, sus miras referentes a la política antiseparatista o española». Per a aquesta «acció una mica enèrgica amb la clerecia catalana», el Directori comptava, diu Barrera, amb la col·laboració de Roma i l'Estat se

9. Carta de Primo de Rivera a Tedeschini. Madrid, 5 de maig de 1926 (autògrafa): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, ff. 368-369. Vegeu també AA.EE.SS., *Spagna*, 1925-1927, 701, fasc. 74, ff. 74-80.
10. Despatx núm. 1450 del nunci Ragonesi al president del consell de ministres, comte de Romanones. Madrid, 22 de febrer de 1919 (còpia mecanografiada): AA.EE.SS., *Spagna*, 1919, pos. 1204-1208, fasc. 471, ff. 36-37. Vegeu aquest despatx en M. Ángeles FÉLIX BALLESTA, *Relaciones Iglesia-Estado en la España de 1919 a 1923, según el Archivo Secreto Vaticano*, Madrid 2005, 301-309. Sobre la proposta de Cadis, vegeu Ramon CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle xx sobre Catalunya i la santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. I. Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*.
11. La seu de Toledo fou oferta a Vidal i Barraquer per qui, en 1922, era ministre de Gràcia i Justícia, el català Josep Bertran i Musito. En 1924, el mateix cardenal explicava per què no podia acceptar la seu primada d'Espanya: «No quise aceptar, considerando que un prelado de Tarragona, que se disputa la primacía con Toledo, no puede decorosamente, y más siendo de la región, sentar este mal precedente, perjudicando los privilegios de Tarragona». Carta reservada del cardenal Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini. Tarragona 25 de febrer de 1924 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 6, ff. 336-337. Vicente CÁRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part: *AnalTar* 83 (2010) 133-135. Dos anys després, torna a explicar els motius pels quals hagué de rebutjar fins a tres vegades el trasllat a Toledo. Carta de Vidal i Barraquer al cardenal Gasparri. Tarragona, 29 de juny de 1926 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1925-1927, pos. 701, fasc. 75, ff. 74-80. La còpia d'aquesta lletra del cardenal és transcrita en Vicente CÁRCEL ORTÍ, *Íbid.*, 137-139; la referència que acabem de fer és la de l'original.
12. Emilio Barrera Luyando (Burgos 1869 – Guadalajara 1936), militar, capità general de Catalunya del 1924 fins al 1936. Succeí en aquest càrrec el general Miguel Primo de Rivera, des del qual exercí una política repressora del moviment catalanista, com era la pròpia del Directori militar de Primo. Revoltat contra la Segona República, fou afusellat en 1936.

sentia prou fort com per demanar al papa el trasllat de l'arquebisbe de Tarragona a Saragossa.¹³

El cardenal no acceptà aquesta proposta. Reblem tot seguit què respongué en negar-s'hi; això és que, segons paraules de Vidal, bo i rebutjar l'ofertament, no deixaria de pregar Déu «por el Rey, por España y por el mismo Directorio al que he prestado mi concurso en lo que puedo».¹⁴ És una dada interessant, de manera particular allò de «prestar mi concurso».

Per tot plegat, a principis de 1926, el cardenal estava convençut, i, així, ho feia saber a monsenyor Tedeschini,¹⁵ que Primo de Rivera i Milans del Bosch,

13. Així ho explicava el mateix cardenal al nunci: «Hace tiempo que deseaba verle, para transmitirle un encargo del general Primo de Rivera consciente de que desea, de acuerdo con el Vaticano, emprender una actuación un poco enérgica con el clero [català] que no encuentra, no secunda, sus miras referentes a la política antiseparatista o españolista y, como yo era de esta Región política, podría tener dificultades y compromisos, y para evitarlos me ofreció el arzobispado de Zaragoza o el de Granada y sobre todo este último, de más categoría e importancia que el de Tarragona». Carta reservada de Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini. Tarragona 25 de febrer de 1924 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 6, ff. 336-337. La carta, encara que amb referència equivocada, la trobareu transcrita en Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 133-135.
14. «A pesar de las molestias que me han ocasionado, de las vejaciones y desatenciones que han tenido con mi clero, con algún Centro Católico y conmigo, me he callado y he seguido rogando a Dios por el Rey, por España y por el mismo Directorio al que he prestado mi concurso en lo que puedo. Que si el Rey o el Gobierno acudía a la Santa Sede y el Papa, me lo mandaba, por considerar que mi actuación podría ser perturbadora, estaría dispuesto por una temporada, a irme a Francia, a Roma, o a las Misiones, y desde allí, como era mi deber, a pesar de la ofensa, continuaría rogando por el Rey y por el Directorio». Carta reservada de Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini. Tarragona 25 de febrer de 1924 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 6, ff. 336-337. Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 133-134.
15. Federico Tedeschini (Antrodoco, diòcesi de Rieti, 12 d'octubre de 1873 – Roma, 2 de novembre de 1959). En 1900 passà al servei de la Secretaria d'Estat. Benet XV el nomenà substitut de la Secretaria d'Estat. El 31 de març de 1921 fou nomenat nunci d'Espanya i, el 30 d'abril, arquebisbe de Lepant, el mateix títol que ostentà Achille Ratti, futur Pius XI. Arribà a Madrid al primer dia de juny de 1921 i hi romangué fins a l'11 de juny de 1936, cinc setmanes abans de l'inici de la guerra civil. Pius XI el creà cardenal en el consistori del 13 de març de 1933, però, reservat *in pectore*, no fou fet públic el seu nom fins al consistori del 16 de desembre de 1935. Rebé la birreta cardenalícia, amb permís, encara que de mala gana, del sant pare, de mans del president de la República, Niceto Alcalá Zamora —catòlic practicant—. Un cop retornat a Roma, tingué encara diversos càrrecs, entre ells el d'arxiprest de la patriarcal basílica vaticana, el març de 1939. Mantingué una estreta relació personal amb Benet XV i fou, junt amb Eugenio Pacelli, amic i protegit del cardenal secretari d'Estat Gasparri. Ambdós, Pacelli i Tedeschini, es professaven una fina i sincera amistat. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *La II República y la Guerra civil Española en el Archivo Secreto Vaticano*, I-1, *Documentos del año 1931 (febrero – julio)*, Madrid 2011, 1-15: Íb., «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)», *AnalTar* 80 (2007) 236.

el gobernador civil de Barcelona,¹⁶ «se proponen hacerme imposible la vida en Tarragona, y obligarme con molestias y amenazas a abandonar mi estimada Archidiócesis. Pero bien conoce V. E., y sabe que tamaños procedimientos no han de lograr apartarme de lo que en conciencia y delante de Dios estimo el cumplimiento de mi deber, por el cual estoy dispuesto a los mayores sacrificios, incluso el de mi vida.»¹⁷

Al mateix any 1926, en una entrevista a Barcelona de Primo de Rivera amb el primat de la Tarraconense, el president del consell de ministres començà adreçant-li aquests mots: «Se le considera a V. como un símbolo, como una bandera de resistencia a la obra que estamos realizando en esta región [...] le consideramos como un obstáculo para los planes que el Gobierno quiere realizar aquí». Ara, doncs, el volien enviar a Burgos.¹⁸ Així, s'expressà davant seu, el cap del Directori militar, segons paraules recollides pel mateix Vidal i Barraquer:

He hablado con el Nuncio y con el Cardenal de Toledo [Pedro Segura] y debo decirse claramente, nuestro propósito es que V. fuese trasladado a Burgos, rodeado de todos los prestigios y de todo cuanto V. quiera. Encontramos rehacio [sic] al clero y pretendemos modificar la actuación del mismo. Para conseguir todo eso hemos enviado a Roma al nuevo Embajador [marquès de Magaz]. No es cosa de que nosotros consagremos España al Sagrado Corazón, hagamos cuanto podamos para la Religión y para el clero, y Roma no nos apoye decididamente; queremos que Roma se decida francamente por nosotros, o por Cataluña y, si no quiere apoyarnos, daremos los pasaportes al Nuncio y nos iremos en la constitución de una Iglesia Nacional.¹⁹

16. Joaquín León Milans del Bosch y Carrió (Barcelona, 1854 – Madrid, 1936) fou capità general de Catalunya (1918-1920) i, durant la dictadura de Primo de Rivera, governador civil de Barcelona (1924-1930) i destituït en acabar la dictadura. Se sentia vinculat ideològicament als principis del govern militar i del seu inspirador. Durant aquest temps, reprimí algunes entitats i algunes manifestacions tingudes per catalanistes. Fou afusellat pels milicians a Madrid, en esclatar la guerra civil espanyola. Era l'avi del general que intervingué en el frustrat cop d'Estat del 23 de febrer 1981, Jaime Milans del Bosch y Ussía.
17. Carta de Vidal i Barraquer a Tedeschini. Tarragona, 23 de febrer de 1926 (original mecanografiada): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, f. 349. La còpia Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part: *AnalTar* 83 (2010) 135.
18. Sobre el fracassat intent del trasllat de Vidal i Barraquer a Burgos, ens remetem a Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Ibíd.*, 150-153.
19. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al marquès d'Estella. Sarrià, 27 de maig de 1926 (còpia mecanografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència Miquel Primo de Rivera 1923-1929)*, D11 170. Una altra còpia en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, ff. 392-412. Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931. Primera part, 137.

Una Església nacional, a la manera dels gal·licans. Malgrat les amenaces, el cardenal no volgué anar a Burgos, per defensar, segons el mateix purpurat, la independència de l'Església: «No puedo acceder a las pretensiones del poder civil cuando las considero perjudiciales a los derechos de la Iglesia. No puedo ordenar, p. e., que la predicación, la enseñanza del Catecismo, etc. se haga en lengua, forma y maneras diferentes de las que dispone el Derecho Canónico y las disposiciones conciliares o sinodales.» Veient que no en trauria res, el dictador li fa la invitació següent:

Ya que no quiere salir de Tarragona —replicó el Presidente— véngase con nosotros y ayúdenos V. con entusiasmo y calor [...]. Si una persona del prestigio de V. hiciera propaganda en favor nuestro, ganaríamos mucho terreno ante el pueblo. No sería lo que le pido hacer política, sino patriotismo. [Resposta]: No cederé, aunque apele a todos los medios [...] la coacción y violencia me producen efectos contraproducentes.²⁰

Un home ferm, el cardenal. Sabem, per una informació de Primo de Rivera, que «els mateixos catalanistes tenien [Vidal i Barraquer] per traïdor». És el que creia igualment el mateix militar, però en una altra direcció: «Nosaltres del govern d'Espanya pensem —deia Primo— el mateix en ordre a la nostra causa, això és que el considerem [a Vostè, el cardenal] un traïdor».²¹ És increïble, com es tractaven, aquests personatges, i, més encara, la fúria que mostraven envers l'arquebisbe de Tarragona.

Finalment, per decisió de la Santa Seu, l'arquebisbe de Tarragona no fou traslladat a Burgos. L'afer, però, havia arribat molt amunt i permet de veure les tensions existents entre Vidal i Barraquer i el nunci Tedeschini, així com l'opinió negativa, com ho comprovarem, que el cardenal Gasparri tenia del nostre purpurat.²² És possible que el pensament de Pius XI en aquesta qüestió

20. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al marquès d'Estella. Sarrià, 27 de maig de 1926 (còpia mecanografiada): AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència Miquel Primo de Rivera 1923-1929)*, D11 170. Una altra còpia en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, ff. 392-412. Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part, 138.

21. Despatx núm. 2310 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 29 de juny de 1926 (minuta mecanografiada): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, ff. 372-373v. La reproduïx sencera. Vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Documentos del pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)», *AnalTar* 80 (2007) 495-496.

22. Pietro Gasparri (Ussita, Norcia, 1852 – Roma 1934), secretari de la Congregació d'afers eclesiàstics extraordinaris entre 1901 i 1906, cardenal per sant Pius X en 1907. Secretari d'Estat des del 13 d'octubre de 1914. Cessà en el càrrec per la mort de Benet XV, el 22 de gener de 1922; reelegit per Pius XI, fou dimissionari el 7 de febrer de 1930. Camarlenc de la santa ro-

no anés gaire allunyada de la del seu secretari d'Estat i del nunci a Madrid, puix que el papa mateix prengué l'eventual promoció de Vidal a Burgos en les seves pròpies mans.

Reeixí a no marxar a Burgos, però el general Primo de Rivera encara pensava que l'arquebisbe de Tarragona havia de ser traslladat fora de la seva seu, a Roma, en concret. Mirem com el dictador es despatxava amb el marquès de Magaz:

Supongo que la mejor solución será llevarlo a Roma, donde no creo que su presencia haga daño alguno, porque el señor, ni por su cultura, ni por su carácter engendra simpatías y por mucho que quiera hablar del problema [català] no dirá más de lo que ya ha dicho por escrito exajerando [sic] la realidad y sometiéndola a comentarios arbitrarios.²³

Aquesta animadversió envers el cardenal la tenien també els sequaços de Primo de Rivera. Així, a la Capitania General, a Barcelona, es desprestigiava el purpurat dient «que era de cuidado, que era separatista, que debía metérsele a raya, y se repetía la frase cuartelera del Presidente [Primo de Rivera] al decir que S. E. tenía dos queridas, una en Madrid y otra en Cataluña, queriendo significar su amor a España y a Cataluña».²⁴

És molt conegut el que passà en la inauguració del curs del Seminari pontifici de Tarragona 1925-1926, en què els militars convidats no havent entès el que hom deia, puix que tot era en llatí, pensaren que la llengua que hom parlà no era la llatina, sinó la catalana i així ho feren saber a llurs superiors jeràrquics.²⁵ La denúncia arribà fins a la presidència i Primo de Rivera, sense comprovar res, escriví al purpurat en uns termes que semblava que tractés

mana Església. Giovanni DE MARCHI, *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Prefazione di Mons. Antonio Samoré, Roma 1957, Roma 1957, p. 14. Vegeu també Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la Guerra Civil española en el Archivo Secreto Vaticano*, I-1. Documentos del año 1931 (febrero – julio), Madrid 2011, 343.

23. Carta del general Primo de Rivera al marquès de Magaz. Madrid, 26 de març de 1928. Hilari RAGUER, «La política anticatalanista de Primo de Rivera, una correspondència íntima», *Anal-Tar* 84 (2011) 772-773.

24. Sobre aquest desagradable episodi de les paraules atribuïdes durant un brindis a Primo de Rivera, vegeu Ramon MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1976, 167-168.

25. Hi ha molta documentació sobre la inauguració del curs acadèmic 1925-1926 en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc. 5, ff. 830-906 i en l'arxiu d'AA.EE.SS., *Espanya*, 1925-1927, pos. 701, fasc. 73, ff. 40-97 i fasc. 74, ff. 4-29. També, en l'AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Inauguració del curs al Seminari de Tarragona (1925) (còpia mecanografiada)*, 35 f., D12, 175.

amb un caporal. El president, en esbrinar com van anar les coses, provà més o menys d'excusar-se'n. Corregué aleshores la veu sobre el comentari que devia haver fet Alfons XIII a Miguel Primo de Rivera arran d'aquesta patinada seva: «¡Miguelito, sólo faltaba que fusilaras a un cardenal con capa, mitra y báculo!»²⁶

El nostre purpurat, com ell mateix ho deia confidencialment al secretari d'Estat, hagué de sofrir encara de part del governador civil de Tarragona, Maximiliano Soler, el qual es convertí realment en veritable adversari de Vidal. De fet, el governador arribà a dir amb mots tavernaris als periodistes presents en l'acte de la comunicació de l'elecció del canonge Gomà com a bisbe de Tarazona: «Ahora nos falta echar al cardenal... que se vaya a Roma a la puñeta.»²⁷

I, si volguéssim referir-nos a la manca de sintonia que sentien alguns membres de l'element eclesiàstic amb el nostre purpurat, hauríem de parlar, a part de monsenyor Tedeschini, en primer lloc del cardenal Gasparri. El secretari d'Estat tenia un concepte més tost negatiu de Vidal, que mantingué fins al final del seu mandat: «Io credo che ne abbia poco di buon spirito, certamente ha una lingua tremenda che dice mal di tutti: ed è poco sincero»;²⁸ i, encara, poc abans de deixar el càrrec de secretari d'Estat, deia que el prelat era «catalanista ammalato»; més encara, que era «il principale malato che deva essere curato».²⁹

A Espanya, l'entesa personal del de Tarragona no era tampoc especialment bona amb alguns bisbes: en posarem sols alguns exemples de l'àmbit de la Tarraconense.

26. Ramon MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, 175.

27. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al cardenal Gasparri. Tarragona, 15 de març de 1927 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1925-1927, pos. 701, fasc. 76, ff. 115-116. La trobareu transcrita en Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la monarquía (1922-1931)» Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 145-147.

28. Nota autògrafa del cardenal Gasparri del 16 d'agost de 1926; AA.EE.SS., *Spagna*, 701, fasc. 76, ff. 31-33v. Vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 152 i 358-360.

29. Minuta autògrafa del cardenal Gasparri dirigida al cardenal Bisleti, prefecte de la Congregació per als Seminaris (Vaticà, setembre de 1928): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 9, f. 59. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929) sobre la "qüestió catalana" durant la Dictadura de Primo de Rivera», *AnalTar* 85 (2012) 37, 39.

El doctor Isidre Gomà no simpatitzava amb Vidal i Barraquer.³⁰ En efecte, el ja bisbe Gomà de Tarazona, parlant del cardenal a Tedeschini, deia: «No cuenta con la asistencia de la estimación pública. Considéraselo como un afortunado, a quien han empujado, más que el valer personal, el favor, las propias razas y una serie de coincidencias históricas que le han sido favorables.»³¹ Ja fora de l'època que estudiem, passada la guerra civil, informava sobre el cardenal al mateix Pius XII, amb aquests termes:

Tuvo, en los primeros años de la actuación del partido «Lliga Catalana», inmejorables relaciones con los jefes del partido. Se dice expresamente en los primeros años, pues paulatinamente estas relaciones se fueron enfriando a causa de que los dirigentes de la Lliga advirtieron dos cosas: a) que el Señor Cardenal no era hombre leal, y por consiguiente de quien no podían fiarse; b) que el citado Prelado seguía una trayectoria separatista de la que eran opuestos esos dirigentes que defendían un regionalismo catalán, pero en modo alguno querían el separatismo.³²

És clar, que la manca de simpatia es donava també, més continguda però, en el cardenal Vidal i Barraquer. Esmentem-ne sols un exemple, igualment de 1939:

Durante estos tres años de guerra el Cardenal Gomá en lugar de defender la actitud silenciosa del Cardenal Vidal, ha secundado la campaña promovida contra él.

30. Isidre Gomà i Tomàs (la Riba, Alt Camp, 1869 – Toledo 1940) fou bisbe de Tarazona des de 1927 a 1933, any en què prengué possessió de la seu primada de Toledo, que ocupà fins a la seva mort. Fou creat cardenal en 1935. De tendència conservadora, s'arreglerà amb els bisbes d'aquest grup dirigits pel cardenal Segura. Tenia idees diferents de les del cardenal Vidal i Barraquer pel que fa a les relacions Església-Estat. El darrer llibre sobre el cardenal de Toledo és el de Miguel Ángel DIONISIO VIVAS, *Isidro Gomá ante la Dictadura y la República*, Toledo 2012.
31. Així ho recull Tedeschini en el seu «Informe final sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 102. Vegeu Ramon CORTS i BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», *AnalTar* 83 (210) 586. Isidre Gomà envià en diverses èpoques informes sobre Vidal i Barraquer demanats per la Nunciatura i per Secretaria d'Estat. Els recollirem en el nostre treball «La dictadura de Primo de Rivera i l'Església catalana (1923-1930): El cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona i primat de la Tarraconense» (report presentat en el cicle de conferències de l'Any cardenal Francesc Vidal i Barraquer. Tarragona, abril-maig de 2014).
32. «Informe sobre el cardenal Vidal i Barraquer» 1939?: ADT, *Pontificados, cardenal Isidro Gomá y Tomàs*, C. 40, N-4-d. Miguel Angel DIONISIO VIVAS, *Isidro Gomá ante la Dictadura y la República*, 352.

Consta por persona fidedigna que en la misma antecámara de Franco dijo que el Cardenal Vidal no haría más que perjudicar a la causa nacional, y en Roma añadió que se arrepentía de no haber firmado la Carta colectiva.³³

La patent antipatia del bisbe de Barcelona, Josep Miralles,³⁴ envers el cardenal era fins i tot coneguda entre el clergat i els seglars. Ho assenyalava així mateix el bisbe de Tarassona, Isidre Gomà.³⁵ La manca de sintonia venia ja de quan el mallorquí Miralles fou nomenat bisbe de Lleida: «En Lérida y aquí (Barcelona) no poco he tenido que sufrir por su conducta [del cardenal] conmigo, y siempre he guardado alto silencio».³⁶ Però no era ben bé així: no callava pas, sinó que Miralles informava la Nunciatura sobre el seu metropolità, sovint i en termes més tost durs. Així, arribà a exclamar-se —arran de les llargues estades que l'arquebisbe feia a la ciutat Comtal— que el de Tarragona «es más obispo (de Barcelona) que el residencial».³⁷ També es planyia pel paper que el cardenal representava al cap de la província eclesiàstica tarraco-

33. Informe molt reservat del cardenal Vidal i Barraquer al papa Pius XII. Roma, 12 de juny de 1939. El reproduïx sencer Miguel Ángel DIONISIO VIVAS, *Isidro Gomá ante la Dictadura y la República*, 348-349.
34. Josep Miralles i Sbert (Palma de Mallorca 1860 – Mallorca 1947) fou bisbe de Lleida (1914-1925), administrador apostòlic d'aquest bisbat (1925-1927), coadjutor del bisbe Ramon Guíllamet i Coma, de Barcelona, i bisbe residencial d'aquesta mateixa diòcesi (1926-1929). En aquest període, estigué enfrontat amb el capità general d'aquella plaça, Emilio Barrera, per la seva captivença benivolent envers la llengua i la cultura catalanes. En 1929, celebrà un sínode diocesà, que no fou aprovat per la Santa Seu per les disposicions que contenia sobre l'ús del català. Fou traslladat a Mallorca en 1929. Josep MASSOT I MUNTANER, *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca*, Barcelona 1991. Sobre la frustrada promoció de Miralles a Mallorca en 1916, vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Benedicto XV y los obispos españoles. Los nombramientos episcopales en España desde 1914 hasta 1922»: *AHP* 29 (1991) 212-214; per a Barcelona i el seu posterior trasllat a Mallorca, a proposta de Tedeschini, ens hem de remetre a Íb., «Los últimos obispos de la monarquía (1922-1931). Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 119-127, 165-173. Vegeu també el nostre article «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “qüestió catalana”», *AnalTar* 86 (2013) 424-550.
35. «Informe del bisbe Gomà»: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, fasc. 2, ff. 505v. i 509. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «La visita apostòlica del nunci Tedeschini de 1928 a Barcelona», *AnalTar* 81 (2008) 370.
36. Carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 14 de juny de 1926 (autògrafa): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, f. 442. Vegeu la carta completa en Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera parte, *AnalTar* 83 (2010) 336-337.
37. Apunt autògraf de Miralles. 7 de juny de 1926: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 3, ff. 446-447. Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931». Primera part, *AnalTar* 83 (2010) 131-133.

nense: «Este hombre [Vidal i Barraquer] se ha formado la idea de que es el Prelado de Cataluña, luego de España: ¡soy el hombre único!»³⁸

El bisbe de Vic, Joan Perelló,³⁹ explicava al nunci que el cardenal «quiere mangonearlo todo» i que «los obispos más jóvenes están como violentos y avergonzados y no se atreven contra él».⁴⁰ El bisbe de Lleida, Manuel Irurita,⁴¹ successor de Miralles, es dolia de l'excessiu protagonisme que tenia el metropolità en les trobades de la conferència de bisbes de la Tarraconense: «No me gustan las obras provinciales [...]. Sería de gran prudencia cortar y prohibir todo [...]. Esto de ceñirnos a los cánones [els del Dret Canònic sobre les atribucions dels metropolitans] sería de obra maestra!».⁴² Tot i no estar-hi d'acord, aquests prelats, amb aquestes manifestacions reconeixien, en el fons, el paper d'efectiu lideratge que el metropolità tenia a la seva província Tarraconense. I totes aquelles opinions arribaven a Roma...

38. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929.» Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, ff. 95-95v. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», *AnalTar* 83 (2010) 578.
39. Joan Perelló i Pou (Santa Maria del Camí, Mallorca, 1870 – Vic, Osona, 1955), membre de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors, professor de moral del Seminari de Mallorca, segon Superior general de la seva congregació. Preconitzat bisbe de Vic en 1927, romangué en aquest ministeri fins a la seva mort. Celebrà un sínode diocesà en 1945. La seva acceptació de les dictadures de Primo de Rivera i de Francisco Franco fou més aviat pacífica. Sense ser catalanista, defensà l'ús del català en la pastoral. Sobre la llarga i complexa designació del pare Perelló al bisbat de Vic, VICENTE CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)». Segona part. *AnalTar* 84 (2011) 321-326. Una biografia de Perelló, en *L'Amic del Papa* 19 (1927), núm. 77, 1-16. Està entre els papers de l'AHAT, *Francesc d'A. Vidal i Barraquer*, (P. Joan Perelló. *Vic (1927-1931)*, D4. 29.
40. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929.» Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 94v. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», *AnalTar* 83 (210) 578.
41. Manuel Irurita Almandoz (Larraizar, Navarra, 1876 – Montcada, Vallès Occidental, 1936?), bisbe de Lleida (1926-1930) i de Barcelona fins a la Guerra Civil. De tendència dretana, refractari a la catalanitat de l'Església de la província Tarraconense, segons que així ho observa Joan BADA I ELIAS, *Manuel Irurita Almandoz: Diccionario d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, II, Barcelona 2000, 404-405.
42. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929.» Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 99v. Ramon CÀRCEL ORTÍ, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», *AnalTar* 83 (2010) 578.

2. EL CARDENAL VIDAL I BARRAQUER I LA QÜESTIÓ CATALANA

Hauríem de referir-nos ara al catalanisme del cardenal Vidal i Barraquer en aquest temps de la dictadura de Primo de Rivera.

2.1. *El catalanisme del cardenal Vidal i Barraquer*

La qüestió del catalanisme va unida tothora a la personalitat de Francesc d'Assís Vidal i Barraquer. Es féu ja roent a l'hora de fer-lo arquebisbe de Tarragona; després, l'acompanyà sempre.

El sostingué i l'hagué de defensar davant del rei de l'acusació de catalanista el nunci Francesco Ragonesi, quan aquest el volia fer bisbe administrador de Solsona. Deia del seu candidat que el doctor Vidal no compartia «le esagerate idee dell'elemento catalanista» i fins afirmà davant del comte de Romanones que Vidal era «anticatalanista». ⁴³ Poc després, l'any 1920, quan el nunci hagué de tornar a defensar-lo altra vegada d'aquella nota, el mateix arquebisbe escriví a monsenyor Ragonesi en aquests termes:

Los regionalistas me tachan de poco adicto a sus ideales. Por otra parte los contrarios a ellos quisieran que yo manifestara mis sentimientos de adhesión a su modo de pensar y obrar. Todo ello, junto con lo manifestado anteriormente, parece una demostración evidente de que he mantenido el justo medio, o sea a la altura que conviene estar a los prelados en las cuestiones políticas que con tanta pasión agitan los ánimos en Cataluña. ⁴⁴

No sabia, però, el nostre purpurat, que els mateixos caps de la dictadura tenien també, ni que fos transitòriament, algun dubte sobre el seu catalanisme. En efecte, en la correspondència íntima d'aquells capítols hom hi constata com el marquès de Magaz escrivia des de Roma al ministre d'Estat, el

43. Al·legat I al despatx núm. 1450 del nunci Ragonesi al president del consell de ministres, comte de Romanones. Madrid, 22 de febrer de 1919 (còpia mecanografiada): AA.EE.SS., *Espanya*, 1919, pos. 1204-1208, fasc. 471, ff. 36-37. El transcriuen Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Benedicto XV y los obispos españoles. Los nombramiento episcopales en España desde 1914 hasta 1922»: *AHP* 29 (1991) 243-246; i M. Ángeles FÉLIX BALLESTA, *Relaciones Iglesia-Estado en la España de 1919 a 1923, según el Archivo Secreto Vaticano*, Madrid 2005, 301-309.

44. Carta de l'arquebisbe Vidal i Barraquer al nunci Ragonesi. Tarragona, 18 de novembre de 1920 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 771, fasc. 5, f. 687.

general José Yanguas,⁴⁵ que «no serían inverosímil los informes que hasta mi llegan de Tarragona y suponen que los catalanistas miran al arzobispo como muy tibio partidario suyo y casi con desconfianza».⁴⁶ És un altre punt que no podem pas deixar de retenir:

Acostem-nos més a veure com entenia el cardenal l'embranchida catalanista d'aleshores i el paper que l'Església havia de representar davant d'aquella realitat:

Este movimiento, simpático al pueblo y que llena las aspiraciones de aquí, llevó el desarrollo de la instrucción y de la cultura. Era un renacimiento general, político, literario, artístico. Si la Iglesia se hubiese quedado atrás, si se hubiese opuesto, el movimiento hubiera sido contrario a la Iglesia con gran detrimento. Mientras que hoy podemos encauzarlo para el Rey y la Iglesia. Por otra parte el Prelado nunca debe ir contra el sentido político del pueblo, no contrario a la Religión, sino encauzarlo. Ejercicios Espirituales, Foment, Hospitalidad de Lourdes, Obra del Culto, Obra de las Misiones hechas en castellano hubieran fracasado.⁴⁷

Heus ací uns altres mots del cardenal molt aclaridors del fet com l'Església no podia restar al marge del moviment catalanista, havia de conduir-lo i aprofitar-lo per a l'evangelització, com ho diríem ara i com, també, Vidal ho diu per al rei. És la mateixa doctrina del doctor Torras i Bages respecte al regionalisme o catalanisme del seu temps. D'aquí, com aviat ho veurem, per què el purpurat donà el seu suport a aquelles obres que eren apostòliques i s'expressaven ensems en català.

Vidal i Barraquer era perfectament conscient que era atacat i féu la seva pròpia apologia personal en la lletra de 1928 que dirigí a la Secretaria d'Estat, on remarcava també la seva lleialtat envers Espanya i el rei:

La artillería de grueso calibre apunta contra mí, ya lo sabe Vuestra Eminencia Reverendísima; pero con la ayuda de Dios no perderé la serenidad, la prudencia, y la ecuanimidad, procuraré no comprometer a la Santa Sede, sufriré con gusto

45. José Yanguas Messía fou ministre d'Estat del 4 de desembre de 1925 al 2 de febrer de 1927. José Ramón URQUIJO GOITIA, *Gobiernos y ministros españoles (1808-200)*, Madrid 2001, 338.

46. Hilari RAGUER, «La política anticatalanista de Primo de Rivera, segons una correspondència íntima», *AnalTar* 84 (2011) 746.

47. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 101. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», *AnalTar* 83 (2010) 583-584.

como hasta el presente, injurias y molestias en defensa de los derechos de la Iglesia y de los fieles a mi confiados. Creo no conviene modificar nada, conozco bien esta región y a sus habitantes; ceder sería perjudicar a los intereses de la Religión de España y del Rey, sobre todo el día de mañana.⁴⁸

Haurem de deturar-nos en el que ha anat manifestant el cardenal. Ens referim al rei. Tractem, un moment, doncs, de la posició del nostre eclesiàstic davant de la monarquia. Des de l'inici del seu episcopat es manifestà defensor d'Alfons XIII: «En todas partes he aconsejado el amor a España y al Rey, no sólo por deber y convencimiento sino por el gran afecto que siempre he tenido por la persona del Augusto Soberano».⁴⁹ Igualment, afegim a aquestes paraules que Vidal percebia l'independentisme com quelcom que feia mal a la corona.

No anava, doncs, contra la monarquia. A mesura, però, que avançava el temps de la dictadura, s'anava tornant crític envers el monarca, per haver-se lliurat a les mans de Primo de Rivera i a la seva política anticatalana. El cardenal, en 1925, ja confiava al representant del sant pare les seves pors sobre les conseqüències que podria tenir, almenys a Catalunya, aquella aliança entre Alfons XIII i el Directori militar: «Ah, Sr. Nuncio, ¡cuántas simpatías ha perdido aquí la causa de la monarquía! ¡Qué actuación tan desacertada se ha seguido! Crea que miro con espanto el porvenir».⁵⁰ I Tedeschini recollia, en 1928, aquests pensaments del cardenal expressats per ell mateix:

Si el Gobierno continúa en esta política, es un desastre. Tiene pocas simpatías aquí en las clases literarias, etc. Además el Rey ha tenido tan poco tacto. Ha significado a muchos que vería con gusto la política de represión en Cataluña. Y si el Gobierno hace esta política, el Rey no debe ir allá; porque debe ir sólo donde recibe ovaciones. El rey en discursos se propasa.

Una cosa semblant havia de fer l'Església: no podia aliar-se ni amb la dictadura de Primo de Rivera, ni amb cap règim polític: havia de ser sempre lliure de les contingències polítiques i no podia subjectar-se a llurs exigències, en ordre a la seva pròpia llibertat:

48. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al cardenal Gasparri. Santa Coloma de Farners (Girona), 10 de març de 1928 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 1922-1928, pos. 589, fasc. 6, *Questione catalanismo*, ff. 77-77v.

49. Carta de l'arquebisbe Vidal i Barraquer al nunci Ragonesi. Tarragona, 13 de novembre de 1920 (original mecanografiat: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 771, fasc. 5, f. 690).

50. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini. Tarragona, 16 de novembre de 1925 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc. 5, f. 833.

El pueblo protesta, y si le obligásemos, se retiraría. Además la Iglesia tiene que mirar a mañana. Si escucha al Gobierno, ¿mañana que será? Debe estar fuera de lo que quiere el Gobierno, y parecerlo.⁵¹

El cardenal tampoc no era antiespanyol, ni de sentiment, ni per exigències polítiques que el menessin a la independència. Qui el coneixia bé en aquest sentit, el jesuïta Joan Guim, deia d'ell al nunci en 1926: «Y yo que conozco muy a fondo las ideas y sentimientos del Sr. Cardenal, afirmo delante de Dios que le tengo por tan buen patriota y tan amante de España como cualquiera de los actuales gobernantes [...]. Prueba de ello, entre otras, son las pastorales que ha publicado desde la implantación del nuevo régimen.»⁵²

Un altre testimoni que podríem aportar sobre el que acabem de recollir és el de l'ardiaca de Tarragona, Isidre Gomà, no pas suspecte de tenir gaires simpaties envers el seu ordinari, que considera més aviat «anticatalanista», en el sentit, creiem, d'independentisme.⁵³ Potser una de les descripcions més clares del catalanisme del nostre purpurat és la que deia el canonge tarragoní en 1926:

Ha sido siempre de aficiones catalanistas, entendiendo por catalanismo la tendencia política al régimen descentralizador de esta región. Su pensamiento: «Ser catalanistas con el Rey.» Sus mejores y más valiosas amistades son con hombres catalanistas significados, con quienes estuvo, antes del Directorio, en trato asiduo.⁵⁴

Vidal era un home polític en el sentit elevat de la paraula, sense voler entrar en política partidista. En aquest sentit el purpurat afirmava: «tot per Déu i res per la política». Ell mateix deia que els bisbes havien de tenir també

51. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 101. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 583-584.
52. Joan GUIM, «Contestación a la denuncia "Actuación separatista del clero catalán"», Barcelona 1926: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 1, f. 118.
53. Carta de l'ardiaca Isidre Gomà al nunci Tedeschini. Tarragona, 1 de novembre de 1925 (original): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc.5, ff. 880-880v.
54. I afegia tot seguit: «Con todo, posteriormente, y debido tal vez a su versatilidad de carácter, que le lleva a utilizar los distintos factores según conveniencias del momento, no tuvo las simpatías del elemento catalanista». Isidre GOMÀ, «Nota sobre la actuació pastoral i política del cardenal Vidal i Barraquer». Tarragona, 5 d'octubre de 1926: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, fasc. 2, ff. 513-517. Miguel Ángel DIONISIO VIVAS, *Isidro Gomá ante la Dictadura y la República*, 207-208.

quelcom d'aquest esperit: «El Obispo no debe ser ni sabio, ni literato; debe ser prudente [...]. Sentido político y visión del porvenir faltan a veces a los Obispos». ⁵⁵

Hi ha encara un punt més, relacionat amb el cardenal Vidal i Barraquer i el catalanisme. El prelat creia que l'acusació de catalanisme llançada com una arma per fer mal, contra els bisbes, sacerdots i laics, per aquells que detectaven el poder civil era una tàctica de la maçoneria. Així ho explicava en confiança al general dels jesuïtes, pare Wlodimir Ledóchowski. La maçoneria pretenia, segons el cardenal, separar les persones de les obres de l'Església, amb el fi de destruir les institucions de la mateixa Església. La seva raó era perquè les lògies volien anihilar precisament els organismes vius de l'Església a Catalunya. És per això, que el govern i, al darrera, els maçons no perseguien pas aquelles altres obres socials o culturals laiques palesament catalanistes, les quals eren més fortes i més catalanistes que les entitats eclesiàstiques. ⁵⁶ En altres paraules, amb l'excusa de reprimir el catalanisme, la maçoneria el que es proposava era matar les obres de l'Església.

Però, sens dubte, on podem veure millor com pensava el nostre personatge respecte a la Qüestió catalana és en les notes que ell mateix prengué després d'una entrevista que mantingué a Roma en 1931, caiguda la monarquia, amb el cardenal Pacelli, ja secretari d'Estat:

Sea cualquiera el régimen político que predomine en lo sucesivo, no podrá menos de reconocer el hecho diferencial especialmente en lo que hace referencia a la lengua. Los Gobiernos regionales y el pueblo harán fuerte presión para que las autoridades eclesiásticas así lo reconozcan e impongan la enseñanza religiosa en lengua materna. ⁵⁷

Vet aquí dos conceptes clau en el pensament de Vidal i Barraquer. El primer n'és el reconeixement del «fet diferencial» català respecte d'Espanya. El segon, potser el més important, n'és allò que el nostre purpurat qualificava

55. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 102. Ramon CORTS I BLAY, «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 585.

56. Francesc VIDAL I BARRAQUER, «Escrit defensant el P. Casanovas.» 1928: ARSI, *Tarraconensis 1401, Quaestio catalaunica, 1925-1929. Foment de Pietat et Annexa III*, f. 3.

57. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al cardenal Pacelli. Roma, 19 de juliol de 1931 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928-1931, pos. 589, fasc. 19, f. 48. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la «qüestió catalana», *AnalTar* 86 (2013) 562.

com un dret, això és: l'ús de la llengua materna en la predicació i en l'ensenyament catequètic; dret que hom podria estendre d'altra banda a qualsevulla manifestació pública. Això era, per als prelats i per a la clerecia que sintonitzava amb aquest principi pastoral, actuar, dins de l'Església, segons les prescripcions del concili de Trento, dels concilis provincials de la Tarraconense, del codi de dret canònic i dels ensenyaments dels pontífexs romans. I tot això sense fer excepció de persones assegurant en conseqüència l'ús del català de forma habitual i del castellà, quan hom no entengui el català, en l'acció sacerdotal.

Un altre punt del pensament pastoral del metropolità de la Tarraconense és el de demanar a la santa Seu bisbes catalans, que anessin d'acord amb els principis pastorals que ell mateix defensava. Ja en 1923 deia en una valenta carta a Tedeschini, a qui plantà cara, diguem-ho així, per les iniciatives unilaterals del nunci a l'hora de buscar bisbes sense comptar amb el metropolità:

Harto sé lo que ha hecho la Sta. Sede y también la Nunciatura en defensa de los derechos de la Iglesia y de los cristianos y esto ha de agradecerlo no diré ya un prelado, sino toda persona bien nacida, pero permítame que insista y le diga que los gravísimos peligros que entrañaría considerar a esta región [Catalunya] de inferior categoría a los países de misiones donde está trabajando para que tengan no solo un clero indígena sino también preladados de la propia región.⁵⁸

A aquest gallard text hi afegeix que «las relaciones entre los preladados y la Nunciatura han de ser de caridad y de verdad» i no pas de prepotència.

De fet, la voluntat del nunci i de la santa Seu era fer bisbes catalans, contràriament al que alguns pensen. Una voluntat, la de Roma, que xocà absolutament amb la de Primo de Rivera; alguna vegada, però, amb matisos.⁵⁹ Però no era pas aquella posició del Directori, és clar, la del cardenal Vidal i Barraquer. Vegeu, si no, com s'expressava novament davant del nunci. Som a 1925:

A. a) Es evidente que el Prelado para cumplir bien y con prontitud su ministerio debe conocer profundamente el idioma, las costumbres, el modo de ser y aun las

58. Carta reservada del cardenal Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini. Tarragona, 28 de març de 1925 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 1928, pos. 589, fasc. 6, *Questione catalanismo*, ff. 59-60.

59. Despatx núm. 1869 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 9 de març de 1925 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 666, fasc. 57, ff. 7-9. El publica sencer Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)». Segona part, *AnalTar* 84 (2011) 475-485.

personas de su diócesis [...] b) La Iglesia debe ser y aparecer libre, sobre todo en la provisión de altos cargos y nunca ir del brazo del Estado o de un partido o Dictador, para ayudar o parecer que ayuda el desarrollo de determinada política que un pueblo o gran parte del mismo considera contraria a respetables intereses y aspiraciones no reprobadas por la moral ni por el derecho. c) Hoy se sabe y se dice por los Gobernantes que no quieren ni un Obispo catalán en Cataluña, para que de esta manera se presten más fácilmente a la predicación y a la enseñanza de la doctrina cristiana en la lengua castellana; esto es cosa política y contraria a los intereses de las almas.

En aquesta mateix lletra, el doctor Vidal fa, després, unes reflexions sobre separatistes i separadors. Es refereix al capteniment d'alguns bisbes de Catalunya que es feien servidors d'una determinada política i, a més, d'una determinada política lingüística; verbigràcia les de la dictadura de Primo de Rivera:

B. No favorece tampoco a la Nación, pues al cesar la dictadura habrá una reacción muy fuerte que ahondará las diferencias entre Castilla y Cataluña, y la Iglesia podría actuar de conciliadora al conservar su prestigio inmaculado ante el pueblo. Para ello ha de mantenerse alejada de los separatistas y de los separadores.

Els separatistes serien els catalanistes i els separadors els espanyolistes, segons el vocabulari que la nunciatura emprava. I acaba aquesta reflexió sobre la política religiosa del govern i el catalanisme retornant sobre el tema del nomenament de bisbes. No oblidem que el rei tenia el dret de la presentació de bisbes a Roma:

C. No conviene tampoco al Rey, pues aquí en Cataluña se cree que favorece la política contra la región y que su criterio es el de presentar Obispos castellanos; por esto ha perdido muchísimas simpatías, y nosotros vemos con disgusto, sin poder evitarlo, como muchas personas buenísimas y de comunión diaria hablan de la república como de la cosa más natural del mundo. El Rey debe ser padre de todas las regiones y amarlas todas por igual, por esto es rey. Se hace un agravio a todo el clero catalán, no queriendo encontrar un sacerdote de cualidades para ser Obispo de su región.»⁶⁰

60. Despatx núm. 1869 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 9 de març de 1925 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, 666, fasc. 57, ff. 7-9. Vicente CARCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)». Segona part, *AnalTar* 84 (2011) 475-485.

3. EL NUNCI TEDESCHINI I EL CATALANISME DEL CARDENAL VIDAL I BARRAQUER

I, per la importància que tenia a Roma i a Madrid, estudiem ara com veia el nunci el posicionament del cardenal Vidal i Barraquer davant de la Qüestió catalana. No cal que justifiquem la nostra afirmació d'entrada, que és la següent: el nunci tenia el cardenal Vidal i Barraquer per un catalanista polític, més tost radical. El considerarà així fins a l'acabament de la dictadura. En efecte, deia del metropolità de Tarragona que era el «corifeu del catalanisme»,⁶¹ junt amb el bisbe Guitart d'Urgell,⁶² i, també, el cap dels bisbes catalanistes.

Monsenyor Tedeschini creia que el catalanisme se servia de l'Església per assolir els seus fins i, d'aquesta guisa, segons ell, actuava Vidal i Barraquer. En les casulles gòtiques i en la pronúncia romana del llatí i en d'altres iniciatives litúrgiques que el cardenal afavoria, el nunci hi veia manifestacions de catalanisme separatista.⁶³ Era la mateixa idea que tenia l'ardiaca de Tarragona, Isidre Gomà, que havia exposat al nunci en 1926: «Cree el informante derivada esta tendencia del movimiento litúrgico iniciado en Cataluña hace unos quince años, movimiento que no ha sido más que una resonancia del observado en las abadías benedictinas de Mont-César y Maredsous, y que está representado en Cataluña por los monjes de benedictinos de Montserrat.»⁶⁴

61. Despatx núm. 3775 (no enviat) de Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 388, fasc. 4, f. 478v. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "qüestió catalana"», 372.

62. Justí Guitart i Vilardebò (Barcelona, 1875-1940), bisbe d'Urgell, vicari general i canonge de Barcelona, nomenat bisbe d'Urgell en 1920 i, per tant, copríncep d'Andorra, la qual modernitzà. Amic íntim del cardenal Vidal i Barraquer, que tracta de tu en la seva correspondència, anà sempre d'acord amb ell en les qüestions fonamentals en relació a l'Església i l'Estat durant la segona República. Tingué fama de catalanista. Hilari RAGUER, «Justí Guitart, bisbe d'Urgell i la guerra civil», *L'Avenç*, abril 1998, Francesc BADIA I BATALLA, *El copríncep Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940). La història d'Andorra i d'Espanya i les relacions entre els dos països en temps turbulents*, Barcelona: Abadia de Montserrat 2007. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928», *AnalTar* 81 (2008) 224, 277, 309, 341; i Benigne MARQUÈS, «Crònica del bisbat d'Urgell», en Benigne MARQUÈS SALA – Enric BARTRINA COROMINAS – Ignasi ROVIRÓ ALEMANY, *L'Església catalana durant el franquisme (1939-1975). Apunts per a una història*, I, Barcelona 2005, 11-15.

63. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 522-524.

64. Isidre GOMÀ, «Informe sobre la actuación partidista del clero de Cataluña». Es tracta de la carta del canonge Gomà al nunci Tedeschini. Tarragona, 3 d'abril de 1926 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 1, ff. 125-129: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 1, ff. 125-129.

La protecció que el purpurat donava a institucions com el Foment de Pietat Catalana, la Biblioteca Balmes, l'Obra d'Exercicis Parroquials, la Fundació Bíblica Catalana, els Pomells de Joventut i d'altres constituïa un exponent d'exclusivisme catalanista.⁶⁵

L'arquebisbe metropolità, a causa de les pressions del govern per eradicar el catalanisme, tingué en 1924 la idea d'erigir un seminari interdiocesà, eventualment dirigit pels jesuïtes, i que podria ser ubicat al que era aleshores l'abandonat monestir de Poblet.⁶⁶ Més tard, el nunci creia que el mateix Vidal i Barraquer s'oposà a aquesta idea, precisament perquè no volia combatre el catalanisme.⁶⁷ El seu seminari, el de Tarragona, segons monsenyor Tedeschini, era «il più infetto [de catalanisme] anche più di quello di Barcellona».⁶⁸ Acusava així mateix l'arquebisbe d'ordenar sacerdots catalanistes sortits del seminari tarragoní.⁶⁹ Sobre aquests darrers, el visitador apostòlic escriví: «Algunos sacerdotes jóvenes están imbuidos de sentimientos catalanistas y aun separatistas. Cuando llegan a este extremo son soberbios e insumisos.»⁷⁰ Sort, dirà més tard el nunci, que en un dels decrets emanats de Roma després de la seva visita a Catalunya, el cardenal Gasparri apuntava que el seu col·lega Vidal i Barraquer: «ha visto minacciata la sua lunga ed abile opera di ardente catalanista».⁷¹

65. «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 531-544.
66. Despatx núm. 1490, *Questione Catalana-Seminari*, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 9 de maig de 1924 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1924, pos. 682, fasc. 64, f. 4-7v. Vegeu també AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 4, *Questione Catalanismo*. I ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc. 2, ff. 528-547, 633-633v. [incomplet?]
67. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 549-563.
68. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, f. 74v. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 557.
69. *Ibid.*, 559.
70. Això ho deia mossèn Lluís Xiró, rector de la parròquia de la Bonanova de Barcelona. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 10, ff. 81-82. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 563.
71. Despatx n. 3811 del nunci Tedeschini al cardenal Bisleti. Madrid, 4 de març de 1929 (original mecanografiat): ACEC (Archivio della Congregazione per l'Educazione Cattolica), *Fondo Seminari*, *Spagna*, 1929 [sense foliació] Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "qüestió catalana"», 552.

Tot això ho trobareu recollit en l'informe, fins fa poc inèdit, que envià Tedeschini a Roma després de la seva visita pastoral a Catalunya. El cardenal Vidal i Barraquer no el llegí mai, però sí que hagué d'assabentar-se dels cinc decrets romans —redactats «a braccio» pel secretari d'Estat i per Tedeschini— conseqüència d'aquell informe. Aquelles disposicions generaren gran oposició per part del cardenal Vidal i Barraquer, així com del seu amic Justí Guitart, bisbe d'Urgell, del pare Ignasi Casanovas, el fundador de la Biblioteca Balmes, del bisbe de Perpinyà, Juli de Carsalade, del mateix general de la Companyia de Jesús, Wlodimir Ledóchowski, del canonge Josep M. Llovera i del doctor Lluís Carrera; entre els seglars, cito Francesc Cambó, Ferran Valls i Taberner, Josep Puig i Cadafalch i d'altres.⁷² En les cinc circulars de la santa Seu hi sortien, en línies generals, les acusacions que la Cúria romana i, abans d'ella, el govern de Madrid feien contra la pastoral en català i, de manera velada, contra la mateixa persona del nostre purpurat.

A part de l'informe de Tedeschini, arribà a la Secretaria d'Estat una carta secreta, redactada per monsenyor Tedeschini, perquè la llegís el papa. Allí el nunci hi exposava la seva «solució final» per fer acabar el «problema català». En definitiva, aquesta solució consistia a traslladar el cardenal Vidal i Barraquer a una altra diòcesi de superior categoria que la de Tarragona i, també, l'abat de Montserrat a un altre monestir. La raó d'aquests canvis era per mor del catalanisme militant de tots dos personatges.

Visto adunque, come chiaramente risulta del mio Rapporto, che esponenti, fautori e propulsori del movimento Catalanista, specialmente in ordine all'uso della lingua Catalana, e non in ordine ad un uso qualsivoglia, sibbene in ordine ad un uso che la imponga come ufficiale, ed assoluta perciò automaticamente la lingua Castigliana fomentando con ciò l'amore a Catalugna, non come a regione, ma come a Nazione, sia pure federativa, e spegnendo per conseguenza l'amore alla Spagna, sono due personaggi, d'altronde virtuosi e in tante altre cose benemeriti, cioè l'Em. mo Signor Cardinale Arcivescovo di Tarragona e il Rev. Abate di Montserrat, io sarei dell'umile parere che questi, pur con ogni migliore trattamento, fossero rimpiazzati.

72. Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la «qüestió catalana»: 313-372; i d'Id., «La reacció del clergat i dels laics als decrets de la Cúria romana (1928-1929) sobre la "qüestió catalana" durant la dictadura de Primo de Rivera» (en premsa).

Són l'arquebisbe de Tarragona i l'abat de Montserrat, senyera del catalanisme:

Non dubito che farebbero del tutto per ubbidire: ma dubito assai delle efficacia dei loro sforzi. Essi sono ab antiquo, convinti della loro, diciamo pure, politica: sono da anni ed anni circondati da amicizie, da cariche, da iniziative, forse da impegni, che fanno loro una violenza umanamente invincibile; sono ormai una bandiera, che rappresenta una tendenza ed incoraggia i numerosissimi partigiani formati alla loro scuola.⁷³

Però el cardenal hi reaccionà coratjosament, com Guitart i el bisbe administrador de Solsona, Valentí Comelles,⁷⁴ escrivint sengles i ardides defenses de la pastoral de la Tarraconense i contra les arbitriarietats de la dictadura. Per part del metropolità, la defensa no la féu sols per escrit davant de les diverses Congregacions romanes d'on havien sortit els decrets, sinó que s'hi baté personalment a Roma, fins a fer aprovar per la Santa Seu i per l'episcopat català les «Normas sobre el uso de las lenguas catalana i castellana» al mes d'agost de 1931, set mesos després de la caiguda de Primo de Rivera. Diguem que d'aquesta manera quedaren desautoritzats *de facto* els decrets de la Cúria romana; així com, de retruc, la visita apostòlica de Tedeschini i la política religiosa iniciada per la primera dictadura.⁷⁵ Vindria després una altra política religiosa en una segona dictadura, que seria la realització plena de l'assaig que hom en féu en el primer terç del segle xx.

Monsenyor Pacelli, secretari d'Estat, successor del cardenal Gasparri, explicà al sant pare com el dictador s'havia enemistat amb Catalunya a causa de la persecució que féu de la seva llengua i de la que féu igualment i pel

73. «Informe final del nunci Tedeschini sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928-1929». Despatx núm. 3425 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 15 de juliol de 1928 (minuta autògrafa): ASV, Arch. *Nunz. Madrid*, 836, ff. 315-316v. Ramon CORTS I BLAY, «L'Informe de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya», 753-745.

74. Valentí Comellas i Santamaria (Casserres, Berguedà, 1851 – Solsona, Solsonès, 1945). En 1923 fou nomenat administrador apostòlic de Solsona. Deu anys més tard aconseguí la restauració canònica d'aquesta diòcesi. Fou bisbe residencial entre 1933 i 1942. Gran amic del cardenal Vidal i Barraquer, sempre li fou fidel. Publicà el *Catecisme diocesà de la Doctrina Cristiana*, el qual féu reimprimir després de la Guerra Civil. Vegeu Lluís CARRERAS, «Evocación pastoral», *Boletín Oficial Eclesiástico de Solsona*, número extraordinari juny 1945, p. 45, i Enric BARTRINA, «Valentí Comellas i Santamaria», en *DHEC*, I, Barcelona 1998, 582.

75. Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "qüestió catalana"», 568-572.

mateix motiu de Vidal i Barraquer, segons que ho testimoniava el president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià.⁷⁶

Una darrera consideració abans de traçar unes conclusions finals: les relacions de Vidal i Barraquer amb Tedeschini, enfrontades durant la primera dictadura, canviaran després de l'adveniment de la segona República. Tots dos grans eclesiàstics, cadascun en la seva línia, compregueren el que passava: acceptaren la República, treballaren per l'entesa entre les dues potestats i tots dos foren malvistos i considerats traïdors. El cardenal, per Roma i, després, pel general Franco. El mateix s'esdevingué per a Tedeschini, tot i que aquest la Santa Seu l'encimbellà encara més, bo i el desastre —hi afegim nosaltres— de la seva esbiaixada visita a Catalunya i de la inoportunitat subsegüent dels decrets que ell mateix inspirà i redactà junt amb el secretari d'Estat.

4. CONCLUSIONS

El cardenal Vidal i Barraquer en el període de la dictadura de Primo de Rivera maldà tothora de conservar la pastoral en català a la província eclesiàstica tarraconense, segons la doctrina de Trento i els concilis de la Tarraconense i la pràctica de l'Església.

Defensà en tot moment la llibertat de l'Església enfront de qualsevulla immixió del govern de la dictadura en els afers eclesiàstics, principalment davant dels intents a «espanyolitzar» Catalunya. Acceptà tanmateix el nou règim, com acceptaria després la segona República, per un concepte que en podríem dir d'indiferència política, en el sentit que no pertanyia a l'Església definir-se en aquestes qüestions, sinó obeir les autoritats constituïdes.

Acceptà igualment el sistema monàrquic, del qual no sembla que hagués volgut l'abolició. Fou, però, crític amb Alfons XIII, per haver-se prestat a estar a les ordres de la dictadura i per haver propugnat la mateixa política religiosa i lingüística del dictador.

76. Nota autògrafa del cardenal Pacelli després de les audiències amb Pius XI. Audiència del 21 de juliol de 1931 (autògrafa): AA.EE.SS, *Stati Ecclesiastici*, pos. 430a., fasc. 343, f. 20. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *La II República y la Guerra Civil*, I/1, Madrid 2011, 656. Igualment, *Arxiu Vidal i Barraquer*. Edició a cura de Miquel BATLLORI – Víctor Manuel ARBELOA, I/1a part, Monestir de Montserrat 1971, 152. Vegeu també d'ÍD., *Pio XI entre la República y Franco*, Madrid 2008, 64. Ramon CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "qüestió catalana"», 558-562.

El cardenal, respecte de Catalunya, reconeixia que era una nacionalitat, el seu fet diferencial, el dret de la seva pròpia llengua. Comprenia els sentiments autonomistes i acollí com quelcom esperat l'Estatut d'Autonomia de 1932, de què hom parlava després de la caiguda del dictador.

Però pensem que hom no entendria el catalanisme del cardenal si no tingués en compte el que ja hem assenyalat sobre la incidència en la pastoral del Concili de Trento i de les lleis eclesiàstiques de l'Església i de la Tarraconense sobre l'ensenyament de la religió en llengua materna, no sols com un ús que l'Estat podia tolerar i, molt menys, limitar, sinó com un dret del fidel cristià i del ciutadà. En el seu catalanisme hom pot veure-hi l'influx del venerable doctor Torras i Bages i dels papes, com Lleó XIII.

Amb el que acabem d'exposar, sembla aparèixer que el catalanisme del cardenal Vidal i Barraquer, de matriu més aviat cultural, però també política —en el sentit descentralitzador i autonòmic—, no l'emmenà pas, en l'etapa de la primera dictadura, ni cap a l'independentisme, ni cap al republicanisme.

L'arquebisbe de Tarragona no era un polític ni politikejava. Ell mateix havia fet lema de la seva actuació pública: «Tot per Déu, res per a la política».⁷⁷ Sí, però, que fou un eclesiàstic amb un gran sentit polític i no pas partidista. Havia explicat ell mateix el significat d'aquesta afirmació: «el bisbe ha de tenir sentit polític i visió de futur». Segurament que, per aquestes dues raons, Vidal i Barraquer acollí el catalanisme, moviment simpàtic al poble, deia, perquè «el bisbe mai no ha d'anar contra el sentit polític del poble, si no és contrari a la fe»; per contra, ha de saber assumir tot el que té de bo el catalanisme, per servir el poble i perquè l'Església pugui oferir també a aquell moviment la seva aportació.

El catalanisme com el del cardenal Vidal i Barraquer, segurament, no deu ser tan extern al nucli de l'evangelització d'un poble, sinó que deu formar part del component d'inculturalització que la fe té en el procés evangelitzador. «La gràcia suposa la cultura i el do de Déu s'encarna en la cultura de qui el rep»: són paraules del papa Francesc en la seva recent exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*.

Francesc d'Assís Vidal i Barraquer és un model de pastoral, d'una pastoral pròpia, com ho és, de peculiar, en el fons, la de cada pastor que viu la comunió amb l'Església. Un home de conviccions, de govern i de mentalitat jurídica.

77. Manuel FUENTES I GASÓ, «La purificació de la memòria, el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, un testimoni Fidel (1868-1943)», *Documents d'Església* núm. 1041 (2014) 37.

Un home i un pastor que, al final quasi bé de tot, el trasbals de la revolució de 1936, amb l'assassinat de tants dels seus preveres, l'espiritualitzà i el féu encara més amatent dels seus sacerdots i de la seva diòcesi. Pastor i víctima? Podríem respondre-hi que sí. L'home i el pastor que es retirà a la soledat, obeí Roma i morí silenciosament per l'Església.